

chytannia: zbirnyk statei. Vyp. 2 [The significance of interpretation while studying Ukrainian lyrical lyric-epic works in high school. Topical issues of teaching literature in middle and high school. Sultan's reading: a collection of articles. Issue 2]. Ivano-Frankivsk: Symfoniia forte, pp. 16–20. (18)

3. Klochek, H. D. (2009) Pro suchasnyi stan shkilnoi literaturnoi osvity v Ukraini. Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky (literaturoznavstvo) [On the current state of literary education in Ukrainian schools. Scientific transactions. Philological Sciences Series (Literary Studies)]. Kirovohrad: Editorial and Publishing Office of V. Vynnychenko Kirovohrad State Pedagogical University, pp. 19–33. (44)

4. Mikhno, O. P. (2008) Orhanizatsiia doslidnytskoi diyalnosti uchniv pid chas vyvchennia zhyttievoho i tvorchoho shliakhu V. Pidmohylnoho. Ukrainska mova i literatura v shkoli. [Organising research activities of students while studying the life and works of V. Pidmohylnyi. Ukrainian language and literature in school]. Pp. 26–31. (61)

5. Nesvit, S. (2012) Kontsept smerti u poeziyakh Oleha Olzhycha i Vasylia Stusa. Donetskyi visnyk Naukovoho tovarystva im. Shevchenka [The concept of death in poems of Oleh Olzhych and Vasyl Stus. Donetsk Bulletin of the Shevchenko Scientific Society]. Donetsk: Literaturoznavstvo, pp. 14–20. (66)

6. Semenoh, O. M. (2005) Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy ta literatury: monohrafiya [Professional training of future teachers of Ukrainian language and literature: monograph. Sumy: Publishing House Mriya-1 LLC, 404 p. (91)

7. Stus, V. (1999) Tvory u 4 tomakh 6 knih, Tom 3, Knyha 1 [Works: 4 vols., 6 books. Volume 3, Book 1]. Lviv: Prosvita. (102)

8. Stus, V. (2005) Chas tvorchosti=Dichtensezeit [Time of creation= Dichtensezeit]. Kyiv: Dnipro, 704 p. (101)

9. Ukrainska literatura. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 10-11 klasy (riven standartu) / Navchalni prohramy dlia 10-11 klasiv [Ukrainian literature. Secondary school curriculum. Grades 10-11 (standard level) / Curricula for grades 10-11]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv.pdf>. (access date: 23.08.2020). (111)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Інна Перцова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Донецького національного медичного університету.

Наукові інтереси: семасіологія, стилістика, семантичні аспекти перекладу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Inna Pertsova – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Ukrainian Language Department at the Donetsk National Medical University.

Scientific interests: semasiology, stylistic, semantic aspects of translation.

УДК 81'25

DOI: 10.36550/2522-4077-2022-1-202-184-188

ІДЕОЛОГІЧНО ВМОТИВОВАНА АСИМЕТРІЯ В ПЕРЕКЛАДІ ЯК ОСНОВНИЙ ПАРАМЕТР ІДЕОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Наталія РУДНИЦЬКА (Сєвєродонецьк, Україна)

ORCID: 0000-0003-4596-8747

e-mail: rudnytska_nn2010@ukr.net

**РУДНИЦЬКА Наталія. ІДЕОЛОГІЧНО ВМОТИВОВАНА АСИМЕТРІЯ В ПЕРЕКЛАДІ ЯК
ОСНОВНИЙ ПАРАМЕТР ІДЕОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ.**

У статті обґрунтовано поняття ідеологічно вмотивованої асиметрії як основного параметру ідеологічного впливу на переклад. Визначено місце ідеологічно вмотивованої асиметрії в системі перекладацьких асиметрій, описано її види.

Ключові слова: переклад, асиметрія, ідеологія.

**RUDNYTSKA Nataliia. IDEOLOGICALLY MOTIVATED ASYMMETRY AS A MAJOR
PARAMETER OF IDEOLOGICAL INFLUENCE.**

The article explores the phenomenon of ideologically motivated asymmetry as a significant parameter of ideological influence on translation. The study is based on T. van Dijk's approach to ideologies as systems of fundamental, axiomatic beliefs that underlie the social representation of social groups, reflect fundamental

beliefs and values of the latter, and are the basis of discourse. The article provides an overview of asymmetry as a linguistic and translational category; it aims at establishing the essence of ideologically motivated asymmetry in translation and describing its types.

Contemporary researchers explore interlingual asymmetry as the cause of interlanguage interference, functional disproportion of systemically related language units, and language usage asymmetry. Asymmetry of linguocultures is researched on the basis of examining differences between linguistic world images, discrepancies between culturemes, etc. Ukrainian translation scholars employ the category of asymmetry relying upon its general scientific meaning as disproportion of objects in conjunction with certain operations – as a discrepancy between the source and target texts created through interlingual translation. ВСТУП Ideologically motivated asymmetry in translation can be defined as a discrepancy between the information in the original and translated texts caused by the conflict of the dominant ideologies of the source society and the target one, or the ideologies of the authors of the source and target texts, or a specific ideological purpose of the translation act. Such asymmetry can manifest itself not only as discrepancies between the source and target texts, but also as the application of different translation strategies while translating works of different literatures under the influence of ideology, and different approaches to the selection of texts for translation.

Keywords: translation, asymmetry, ideology.

Вступ. Осмислення ролі мовних засобів у формулюванні та розповсюдженні ідеологій, яке відбулося у другій половині ХХ ст. завдяки лінгвістичним і міждисциплінарним дослідженням, привернуло увагу перекладознавців до ідеологічного аспекту перекладу. В останні десятиліття було висвітлено вагомість ідеологічних чинників перекладу як такого (P. Faucett, B. Hatim, T. Hermans, A. Lefevre, L. Venuti) та їхню роль в окремих культурно-історичних і соціополітичних контекстах (А. Азов, Р. Зорівчак, О. Кальниченко, Л. Коломієць, В. Савчин, М. Стріха, О. Чередниченко, В. Baer, N. Ben-Ari, W. Burton, M. Calzada-Pérez, L. von Flotow, C. Rundle, S. Sherry, S. Witt та ін.).

У сучасному інформаційному суспільстві переклад використовується як ефективний засіб ідеологічного впливу, який формує образи інших держав/літератур/особистостей та може сприяти поляризації світу і спрямовувати рух суспільства в певному напрямку, що зумовлює актуальність вивчення цього явища. Метою статті є обґрунтування поняття ідеологічно вмотивованої асиметрії (ІВА) як основного параметру ідеологічного впливу на переклад та визначення її видів.

Поняття асиметрії (від давньогрецького *ασυμμετρία* — «неспівмірність») є загальноновживаним у значенні «брак або порушення симетрії; несиметричність, нерозмірність» (ВТССУМ, 2005: 42). Традиційно поняття (а)симетрії використовувалися в геометрії, але у ХХ ст. вони набули універсального значення, і сьогодні використовуються як загальнонаукові поняття і як терміни, специфічні для певної наукової галузі.

У сучасних лінгвістиці та перекладознавстві міжмовна асиметрія розглядається як причина інтерференції (Вайнрайх, 1979; Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі), інтерес дослідників викликають функціональна диспропорція системно співвідносних засобів різних мов (Гак, 1990; Гарбовский, 2004) та узуальна асиметрія (Дзенс, Перевышина, 2012; Карабан, 2017), які ускладнюють процес перекладу. Асиметрія лінгвокультур вивчається з позицій невідповідності культурем різних мов (Бухонкина, 2002), мовних картин світу (Оришак, 2009) тощо.

К. Клауді виділяє два підходи до вивчення поняття асиметрії: статичний і динамічний. Якщо в рамках статичного підходу асиметрія розглядається як невідповідність систем, динамічний підхід передбачає вивчення асиметричності перекладацьких операцій (Klaudy, 2017: 24). Згідно з обґрунтованою дослідницею «гіпотезою асиметрії», при перекладі між двома мовами експлікація та імплікація не є симетричними операціями через переважання експлікації незалежно від напрямку

перекладу (Klaudy, 2003). К. Клауді також виявляє подібну тенденцію щодо використання трансформацій додавання і вилучення; таку операційну асиметрію вона пояснює намаганням перекладача зробити перекладений текст якомога доступнішим у зв'язку з неможливістю у більшості випадків перевірити зрозумілість інформації для отримувача перекладеного повідомлення (Klaudy, 2009: 290).

Сучасні вітчизняні перекладознавці використовують категорію асиметрії, спираючись на загальнонаукове значення невідповідності об'єктів відносно певних операцій, і тлумачать її як розбіжність між первинним текстом (оригіналом) і вторинним текстом, створеним через операцію (інтерлінгвального) перекладу (Матюша, 2008; Некряч, 2006; Ярова, 2019).

Е. Прунч розглядає асиметрію як центральну перекладознавчу категорію, відносно якої він вибудовує загальну історичну траєкторію перекладознавчих досліджень: «На першому етапі відбулася переорієнтація від уявної симетрії мов до реальної мовної асиметрії. На наступному етапі було усвідомлено, що асиметрія мов ускладнена асиметрією культур. Розширення поняття “культура” завдяки включенню компоненту “влада” вивело на перший план питання асиметрії влади в історичному, локальному і глобальному контекстах» (Прунч, 2015: 417). Хоча центральність категорії асиметрії для перекладознавчих досліджень є контроверсійною, незаперечними є значущість останньої і доцільність її вивчення.

При вивченні ідеологічного аспекту перекладу доцільним видається спиратися на визначення ідеології Т. ван Дейка, який розглядає її як систему фундаментальних, аксіоматичних переконань, що відбивають базові норми та цінності і складають основу для (інших) соціальних репрезентацій членами соціальної групи (Dijk 1998: 313–314).

Ідеологія є потенційним чинником впливу на різні етапи перекладу. ІВА в перекладі можна визначити як невідповідність інформації, вираженої засобами вихідної мови і відтвореної засобами мови перекладу, спричинену конфліктом домінуючих ідеологій вихідного і цільового суспільств або ідеологій автора оригіналу і перекладача та/або наявністю специфічної ідеологічної мети перекладу.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи місце ІВА в системі перекладацьких асиметрій, варто зазначити, що вона частково перетинається з міжмовною асиметрією: будь-яка ідеологія виражається мовними засобами різних рівнів, які набувають через те додаткового значення, притаманного лише для мов(и), що перебуває/перебувають під впливом цієї ідеології; саме це спричинює міжмовну асиметрію при перекладі мовою, що не зазнає такого самого впливу. Також ІВА частково перетинається з міжкультурною асиметрією, тому що остання спричинює додаткові труднощі та водночас уможлиблює альтернативні варіанти перекладу, і перекладацьке рішення часто визначається саме ідеологічними чинниками.

ІВА може проявлятися наступним чином: 1) через розбіжності між вихідним і перекладеним текстами; 2) відмінностях у принципах добору творів для перекладу; 3) відмінностях у принципах вибору перекладацьких стратегій, які застосовуються відносно різних літератур під впливом ідеологічних чинників. Відповідно, на основі наведеної вище класифікації асиметрії К. Клауді можна виокремити два типи ІВА в перекладі – статичну й операційну. У такому випадку статичну ІВА в перекладі можна визначити як незбіг змісту вихідного й перекладеного текстів, зумовлений невідповідністю ідеологічних настанов і уявлень, закодованих у вихідному тексті, ідеологічним настановам, відтвореним у тексті перекладу. Нетотожність перекладацьких стратегій і принципів добору творів для перекладу, які застосовуються відносно різних літератур, зумовлена домінуючою ідеологією

цільового суспільства та ідеологічною функцією перекладних текстів у ньому, є проявом операційної ІВА в перекладі.

Висновки. Таким чином, категорія ідеологічно вмотивованої асиметрії може слугувати основним параметром впливу різноманітних ідеологій на всі етапи перекладу. Перспективним видається дослідження ідеологічно вмотивованої асиметрії в перекладі не лише художньої, але й наукової літератури за різних суспільно-історичних умов.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бухонкина А. С. Типы асимметрии культурем (на материале французского и русского языков) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание. Волгоград, 2002. 24 с.
2. Вайнрайх У. Языковые контакты: состояние и проблемы исследования [пер. с англ.]. Київ : Вища школа, 1979. 264 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
4. Гак В. Г. Асимметрия в языке. *Лингвистический энциклопедический словарь* / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990. С. 47.
5. Гарбовский Н.К. Теория перевода : Учебник. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2004. 544 с.
6. Дзенс Н., Перевышина И. Теория перевода и переводческая практика с немецкого языка на русский и с русского на немецкий. Санкт-Петербург : Антология, 2012. 560 с.
7. Карабан В. І., Карабан А. В. Порівняльне узусознавство. *Мовні і концептуальні картини світу*. Вип. 51. Київ : Вид-во Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2017. С. 190–197.
8. Матюша В.І. Асиметрія в українських перекладах сучасної англомовної драми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2008. 19 с.
9. Некряч Т. «Асиметрія» при перекладі фатичних реплік вітання у творах для театру (на матеріалі автоперекладів п'єс О. Вайлда, Б. Шоу та А. Крісті). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Іноземна філологія»*. Київ : Вид-во Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2006. № 40. С. 20–23.
10. Оришак О. В. Факторы культурной асимметрии в лингвистическом сопоставлении и в переводе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Москва, 2009. 223 с.
11. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) : навч. посіб. / Карабан В. І. та ін. Вінниця : Нова книга, 2003. 478 с.
12. Прунч, Эрих. Пути развития западного переводоведения. От языковой асимметрии к политической. Москва : Р.Валент, 2015. 512 с.
13. Ярова, Лариса. Прецедентна асиметрія в аудіовізуальному перекладі. *Наукові записки. Кропивницький: Видавництво «КОД»*, 2019. Вип. 175. Серія : Філологічні науки. С. 738-742.
14. Dijk, T.A. van. Ideology and discourse analysis. *Journal of Political Ideologies*. 2006. № 11(2). P. 115–140.
15. Klaudy, Kinga. Languages in translation. Lectures on the theory, teaching and practice of translation : with illustrations in English, French, German, Russian and Hungarian. Budapest : Scholastica, 2003. 473 p.
16. Klaudy, Kinga. Linguistic and Cultural Asymmetry in Translation from and into Minor Languages. *Cadernos de Literatura em Tradução*. 2017. N. 17. Pp. 22–37.
17. Klaudy, K. The Asymmetry Hypothesis in Translation Research. *Translators and their readers. In Homage to Eugene A. Nida*. Brussels : Les Editions du Hazard, 2009. Pp. 283–303.

REFERENCES

1. Bukhonkina A. S. (2002). *Tipy asimetrii kulturem (na materiale frantsuzskogo i russkogo yazykov)* [Culturemes Asymmetry Types (on the material of the French and Russian languages)]. (Extended abstract of a candidate's thesis). Volgograd State University. Volgograd [in Russian].
2. Busel, V.T. (Ed.). (2005). *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [The Large Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv, Irpin: Perun [in Ukrainian].
3. Gak, B.G. (1990). Asimetriya v yazyke [Asymmetry in a Language]. In *Lingvisticheskij enciklopedicheskij slovar* [Linguistic Encyclopedic Dictionary] p.47. Moscow: Sovetskaya encyklopediya [In Russian].
4. Garbovskij, N.K. (2004). *Teoriya perevoda* [Translation Theory]. Moscow: Izdatelstvo Moskovskogo Universiteta [in Russian].
5. Dijk, T.A. (2006). Ideology and discourse analysis. *Journal of Political Ideologies*, 11(2), 115–140.

6. Dzens, N., & Perevyshina, I. (2012). *Teoriya perevoda i perevodcheskaya praktika s nemeckogo yazyka na russkij i s russkogo na nemeckij* [Theory and Practice of Translation from German to Russian and from Russian to German]. Saint Petersburg: Antologiya [in Russian].
7. Karaban, V.I., Borisova, O.V., Kolodii, B.M., & Kuzmina, K.A. (2003). *Poperedzhennia interferentsii movy oryhinalu v perekladі* [Prevention of the Interference of the Original Language in Translation]. Vinnytsia: Nova Knyha.
8. Karaban, V.I., & Karaban, A.V. (2017). Porivnialne uzusoznavstvo [Comparative Language Usage Studies]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*, 51, 190–197 [in Ukrainian].
9. Klaudy, Kinga (2003). *Languages in translation. Lectures on the theory, teaching and practice of translation : with illustrations in English, French, German, Russian and Hungarian*. Budapest : Scholastica.
10. Klaudy, Kinga (2017). Linguistic and Cultural Asymmetry in Translation from and into Minor Languages. *Cadernos de Literatura em Tradução*, 17, 22–37.
11. Klaudy, K. (2009). The Asymmetry Hypothesis in Translation Research. *Translators and their readers. In Homage to Eugene A. Nida*. Brussels : Les Editions du Hazard, pp. 283–303.
12. Matusha, V.I. (2008). *Asymetriia v ukrainskykh perekladakh suchasnoi angломovnoi dramy* [Asymmetry in Ukrainian Translations of Contemporary English Drama]. (Extended abstract of a candidate's thesis). Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv [in Ukrainian].
13. Nekriach, T. (2006). “Asymetriia pry perekladі fatychnykh repyk vitannia u tvorakh dlia teatru [“Asymmetry” in Reproducing Phatic Tokens in Dramatic Works]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriiia “Inozemna Filolohiia”*, 40, 20–23 [in Ukrainian].
14. Oryshak, O.V. (2009). *Faktory kulturnoj asimmetrii v lingvisticheskom sopostavlenii i v perevode* [Factors of Cultural Asymmetry in Linguistic Comparison and in Translation]. (Extended abstract of a candidate's thesis). Voennyj universitet. Moscow [in Russian].
15. Prunch, Erix (2015). *Puti razvitiya zapadnogo perevodovedeniya. Ot yazykovoj asimmetrii k politicheskoi* [Ways of Development of the Western Translation Studies. From Language Asymmetry to Political One]. Moscow: R. Valent [in Russian].
16. Vainraih U. (1979). *Yazykovye kontakty: sostoyanie i problemy issledovaniya* [Languages in Contact: Findings and Problems]. Kyiv : Vyscha Shkola [in Russian].
17. Yarova, Larysa (2019). Pretsedentna asymetriia v audiovisualnomu perekladі [The Precedent Asymmetry in Audiovisual Translation]. *Naukovi zapysky*, 175, 738-742.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Рудницька – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германо-романської філології та перекладу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Наукові інтереси: ідеологічний аспект перекладу, (само)цензура в перекладі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Nataliia Rudnytska – PhD in Translation Studies, Assistant Professor, Assistant Professor of the Department of Germanic and Romance Philology and Translation at Volodymyr Dahl East Ukrainian National University.

Scientific interests: ideology and translation, (self) censorship in translation.

УДК 378.147.811.161.2

DOI: 10.36550/2522-4077-2022-1-202-188-195

ТИПОЛОГІЯ МОВИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ТЕОРІЇ АНАЛІЗУ ПОМИЛОК

Ганна СКЛЯНИЧЕНКО (Кропивницький, Україна)

ORCID: 0000 – 0002 – 9076 – 7568

e-mail: anichka3@gmail.com

СКЛЯНИЧЕНКО Ганна. ТИПОЛОГІЯ МОВИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ТЕОРІЇ АНАЛІЗУ ПОМИЛОК.

У статті здійснено спробу аналізу помилок типологічного характеру, які допускаються українськими мовцями, що вивчають англійську мову та англійськими мовцями, які вивчають українську мову. Дається визначення типологічної помилки і її різновидів. Розгляд помилок проведено